

Glòria al Ter

Ponç Feliu, biòleg i ambientòleg. Director del Consorci del Ter

Havent paït i analitzat les causes i conseqüències del pas del temporal *Gloria* a la conca del Ter (i havent pogut descansar després de tres dies i dues nits amb prou feines dormint), em dispenso a compartir algunes reflexions d'aquest episodi.

Es pot regular el cabal del Ter?

En primer lloc cal tenir present que el riu Ter, un riu de caràcter mediterrani d'uns 200 quilòmetres de llarg i amb una conca de 3010 quilòmetres quadrats, ha estat gestionat -des de la construcció dels seus grans embassaments ara fa poc més de mig segle-, amb una gran prioritat, garantir l'abastament d'aigua a gran part del país, especialment a l'Àrea Metropolitana de Barcelona, hídricament deficitària. És a dir, s'ha esmerçat especial atenció a preveure'n les possibles sequeres. Aigües avall dels embassaments, el cabal del riu ve condicionat sempre per aquesta gestió. Per tant, des d'un punt de vista ambiental i ecològic, el riu Ter són dos rius; al curs alt (Ripollès i Osona) on tota l'aigua que cau baixa pel riu (a excepció dels canals de rescloses, que n'eixuguen alguns trams) i es queda a la conca sense possibilitat de regular-ne el seu cabal, i el seu curs mig-baix (part de La Selva, Gironès i Baix Empordà), on està artificialitzat i on només porta aigua quan es decideix que en porti. Sovint, a més, s'allibera més cabal a l'estiu per garantir el regadiu del Baix Ter que quan n'hauria de portar (primavera, tardor...), fet que provoca enormes alteracions ecològiques (com la proliferació de fauna i flora al·lòctona invasora, entre d'altres), l'anomenat "règim hídric invertit". Des dels embassaments, doncs, i sobretot des de l'òptica de garantir el recurs hídric com abastament, es regula el seu cabal, aigües avall de Susqueda.

Tan excepcional ha estat el temporal?

Feta aquesta indispensable introducció, cal considerar l'episodi de pluges del *Gloria* com a excepcional. Que haguem tingut acumulacions de més de 400 mm en només tres dies en alguns punts de la conca és tan sorprenent com inhabitual, i menys encara al mes de gener. Tot indica que en el futur pot succeir amb major regularitat, fruit de les grans alteracions ambientals causades per l'impacte humà sobre els cicles climàtics. Tanmateix, tals acumulacions de pluges també han estat presents en el passat, les més recents l'any 1970, de 1962 o ja anteriorment els famosos aiguats de l'any 1940 o dels anys 1919 i 1843 o altres en èpoques medievals. Estem parlant, doncs, d'unes pluges que van provocar un cabal que va arribar a la cota al període de retorn dels 100 anys al seu pas per Girona, és a dir, que de mitjana aquest fet succeiria un cop cada segle. Els primers càlculs estimen, tanmateix, que sense els embassaments el cabal del riu hagués arribat a ser encara més elevat, prop dels 2.900 m³/s, que significa acostar-se a nivells del període de retorn dels 300 anys. Com a dada que ho explica tot: Han entrat al sistema Sau-Susqueda un total de 210 Hm³ d'aigua, és a dir, la meitat de tot el volum que s'hi pot acumular. Un volum així per si sol explica l'excepcionalitat de l'episodi.

S'ha gestionat bé l'episodi des de l'ACA?

Durant els gairebé quatre dies del pas del *Gloria* des del Consorci del Ter (tècnics, Presidenta i membres del Consell de Govern) hem estat en contacte continu amb l'Agència Catalana de l'Aigua, l'ACA. Han estat moments complicats i els seus responsables s'han hagut d'enfrontar a decisions difícils. Més enllà del que he apuntat sobre la gestió de l'aigua del Ter com a fet estructural, cal analitzar aquest episodi concret; qui havia de creure que en ple mes de gener (estadísticament el mes més sec de l'any juntament al juliol), els embassaments podrien acumular tanta aigua com per passar de menys de 70% al 100% en tres dies? Qui havia de preveure puntes de més de 500 m³/s en afluents petits com la Riera Major o la riera d'Osor? Un cop es va veure la magnitud del fenomen, es varen prendre decisions que, al meu entendre, varen ser correctes. No es va alliberar aigua dels embassaments en els moments en què els afluents portaven un cabal punta; el millor exemple és el cas de Girona, on les inundacions són causades no tant per un gran cabal de l'Onyar, sinó perquè el del Ter és tan elevat que no deixa desembocar les aigües d'aquest afluent, com es va veure perfectament el passat dimarts i el passat dijous. De seguida que es va poder es varen alliberar cabals molt elevats des de Susqueda, jugant alhora amb alliberar marge a Sau. Tanmateix, un cop dimecres a la nit es va arribar al 100% de capacitat als embassaments, ja no hi havia possibilitat de gestió, més enllà de fer el seguiment de quan i on arribaria la gran onada procedent del sobreiximent de Sau, Susqueda i el Pasteral. Aquest seguiment es va fer amb eficàcia en tot moment, tant de nits com de dies, amb un desplegament de tècnics i inspectors arreu del curs baix del riu. He rebut molts missatges acusant l'ACA de negligència en la gestió i de causant dels severos efectes. No busquem culpables a aquest fenomen excepcional. Si volem buscar algun responsable de la gestió de l'aigua a Catalunya, com apuntaré més endavant, parlem amb calma de garantir cabals ecològics al Ter durant tot l'any i d'una gestió hídrica feta amb òptica del Ter, un fet que, si bé hi està lligat, és d'un abast molt més global, complex i que requereix decisions valentes i definitives.

Ha funcionat la protecció civil?

Més enllà del risc per als espais fluvials, agrícoles i d'alguns equipaments, el risc per a les persones ha estat real. He viscut en primera persona moments crítics en alguns punts del Baix Ter, quan a plena nit l'aigua pujava a molta velocitat, quan algunes motes podien cedir, quan la incertesa s'apoderava d'alcaldes i veïns. Tanmateix, en tot moment la població ha estat al cas de la severitat de l'episodi, especialment gràcies als mitjans de comunicació. També s'ha fet una bona feina des de protecció civil i des del Servei d'Emergències del Departament d'Interior. Tot i això, si hagués d'esmentar mancances observades, amb ànim de millorar-les en futurs episodis, n'apuntaria tres. En primer lloc, la poca informació de la qual disposaven els alcaldes i alcaldesses dels pobles petits, més enllà de les dues trucades-robot que varen rebre (en molts moments érem només els tècnics de Consorci els qui anàvem traslladant la informació, un per un, als dels pobles del Baix Ter). En segon lloc, l'aixecament precoç del confinament en algunes poblacions quan encara havia d'arribar el gruix de l'aiguat, com ja va criticar l'alcalde de Sant Julià de Llor i Bonmatí, Marc Garcia. I finalment, la curiositat inherent a la condició humana, que feia que molta gent, inconscient i temerària, s'acostés a tocar l'aigua, en ponts gairebé colmatats, en ribes inestables o sota arbres de ribera que queien com castells de cartes. Tret d'aquests tres aspectes, penso que la ingent feina feta per tots els responsables de Protecció Civil, bombers, Agents Rurals, desenes de voluntaris i mitjans de comunicació ha estat clau per no haver de lamentar danys majors.

Cal “netejar” els boscos de ribera?

Al llarg dels rius hi creixen boscos que aprofiten la humitat i les condicions que proporciona el medi fluvial, els anomenats “boscos en galeria” o “boscos de ribera”. Són hàbitats de gran importància ecològica, proporcionen biodiversitat, mantenen i estableixen els talussos ripàrics i, en cas d’avingudes, aturen la velocitat de l’aigua, de manera que eviten una major erosió i impacte aigües avall. Les espècies més flexibles (com salzes o verns), creixen més a prop del llit del riu, on les avingudes sovintejades no els afecten, atès que poden doblegar-se, no són arrencats i esbardellats i són espècies rebrotadores. Les espècies menys tolerants al pas de l’aigua en moviment (però que requereixen humitat) com els pollancre, àlbers o freixes, creixen més allunyats de l’aigua. Quan sovint es critica la “manca de neteja” del Ter a rius i rieres no es tenen en compte diferents factors, com la importància d’aquests boscos per frenar les avingudes o la confusió amb les canyes, espècie invasora que sí seria convenient la seva retirada. Cal afegir que, aquest cop ha estat tan severa la riuada que fins i tot les sauledes n’han patit els efectes, com hem pogut comprovar en alguns trams.

Són positives les riuades?

Si el riu Ter no es regulés de forma artificial, les pròpies riuades sovintejades i espontànies ja evitarien el creixement de grans arbres al mig de la llera o, com a molt, uns pocs verns i salzes de petita mida. Si mirem fotos antigues veurem que els dominis del riu estaven formats per grans codolars, extensions ermes d’arbrat. El riu mateix evitava que grans arbres poguessin ocupar tota la llera i llit del riu. És per això que des del Consorci reclamem sovint que, ja que ara ja no és possible que el riu tingui el cabal espontani que li tocava per la presència dels embassaments, es garanteixin com a mínim un parell d’avingudes importants i previstes (avisant els municipis que afectaria), com a mínim un parell de cops l’any, els anomenats “cabals generadors”, molt positius per evitar acumulacions d’arbres en llocs perillosos i alhora beneficiosos per a l’ecosistema fluvial. Aquesta proposta ja ha estat recollida per l’ACA i està previst que s’apliqui en el futur.

Estan ben situats els pobles del Ter?

La història és la millor resposta a aquesta pregunta. Des de temps seculars els pobles, vies i ciutats s’han situat a una distància prudent de l’aigua. Si ens fixem en la plana del Baix Ter, àmplia i de cota baixa, totes les poblacions es troben a molta distància –sovint quilòmetres- del riu. Només hem de pensar en viles com Salt, Sant Gregori, Celrà, Bordils, Flaçà, Sant Joan de Mollet, Cervià, Sant Jordi, Jafre, Ultramort, Verges, Serra, Fontanilles, Gualta... Entre els pobles i el riu hi trobem grans extensions de conreus (avui en dia molts fruiters, cultius i plantacions de pollancre). Aquesta distància és la millor protecció davant les riuades que, històricament, assotaven la conca. Només als llocs on hi ha algun turó o promontori, els nuclis antics són propers a l’aigua (Torroella, Ullà, Sobrànigues, Sant Julià, Girona, Bescanó...). Els pobles ja ho estaven, ja, de ben situats. Ha estat el creixement recent, la inconsciència i la pretesa omnipotència humana sobre el control dels elements la que ens ha fet pensar que posant quatre talussos ja podríem fer polígons industrials, equipaments esportius o fins i tot habitatges als llocs que, en realitat, pertanyen als dominis dels rius. En moments així es fa evident que les queixes per informes desfavorables de l’ACA davant voluntats urbanístiques són poc fonamentades.

Cal fer més motes i canals per protegir-nos del riu?

Els rius (i els deltes) són vius, són dinàmics, són actius. Els humans hem tendit a voler-los domesticar en un únic canal central, protegit per motes. Però als rius els cal un cert marge de maniobra, especialment a les extenses zones planes. Un espai on divagar, on transitar en moments d'aigües altes. Són espais que, si bé podem utilitzar puntualment per a usos tous (conreus, pollancredes, ús públic durant gran part de l'any), no els hem d'entendre com a "domini humà". Són part del riu. Antigament el Ter tenia molts braços paral·lels i molts estanys o aiguamolls associats al seu curs. Només fa falta mirar fotos antigues per entendre aquesta evidència. Un bon exemple és adonar-se que, fa alguns segles, un braç del Ter desembocava al nord del Montgrí. O, fa menys temps, un altre braç ho feia a l'Estartit (d'aquí el seu nom "Es Ter Petit"). No cal fer noves motes. Simplement cal deixar al riu el que és seu. És un espai molt valuós i el propi riu, el paisatge, els ecosistemes i el territori el necessiten.

Seràn molt elevats els danys ambientals?

Més enllà dels danys a les infraestructures, conreus, equipaments i alguns habitatges, tots ells valorables econòmicament (i que en bona part haurien de ser compensades per part d'assegurances), i no havent de lamentar cap dany personal major, cal analitzar l'impacte ambiental. En una primera anàlisi, sembla molt sever i dràstic. No obstant això, les dinàmiques naturals pròpies del nostre país (com en el cas dels incendis) evidencien que es tracta d'episodis cíclics, davant dels quals la resiliència i la inèrcia dels ecosistemes fluvials està plenament preparada per entomar. O com a mínim ho estava, abans d'altres amenaces recents (espècies invasores, actuacions antròpiques, etc.). Els ecosistemes fluvials són molt agraïts i, d'aquí a un temps, nous plançons de verns i salzes, d'álbers i freixes, tornaran a brotar, malgrat la competència amb negundos, canyes, ailants o robínies. Els pocs peixos autòctons del curs baix (les poblacions de bagra, barb de muntanya, anguila, sorelló i bavosa són ja ínfimes), hauran de combatre amb carpes, misgurns, barbs de l'Ebre, mirallets i perques. Caldrà seguir repoblant amb la gairebé extingida tortuga d'estany, com fem en projectes del Consorci del Ter, però tortugues, ocells i amfibis disposaran de noves basses, noves gorgues i nous hàbitats. Se'ns gira feina i haurem perdut aguaites, cartells, plafons, baranes, miradors i camins com la Ruta del Ter (www.rutadelter.cat). Però si se'l deixa fer i es disposa d'un cabal necessari (i en els moments de l'any que toca), l'ecosistema fluvial aviat cicatritzarà.

Ens falta aigua al riu Ter i a Catalunya?

Sembla paradoxal aquesta pregunta després d'un aiguat com el que hem viscut, però la resposta és que sí. Al riu Ter li caldria un cabal més elevat durant tot l'any. Aquest fet, molt reivindicat des del territori (Ajuntaments, pagesia, Consorci del Ter, entitats, altres institucions, societat civil, etc.) va portar a constituir fa tres anys la "Taula del Ter", amb la ferma voluntat de totes parts d'arribar a una entesa que pal·liés els dèficits històrics de la conca. Una entesa que fou possible gràcies a la sensibilitat del Departament de Territori i Sostenibilitat, i que es culminà amb la signatura de l'Acord del Ter l'estiu de 2017, sota la Presidència de Carles Puigdemont i la Conselleria de Josep Rull. Entitats com l'històric Grup de Defensa del Ter o la combatent i inescotable Aigua és Vida hi varen donar tot el seu suport. Els Acords del Ter van pel bon camí i el compromís, encara que llunyà en el temps, de tornar a tenir cabals dignes per al nostre riu, semblen encarrilats, amb inversions

diverses que són una realitat (regeneració, potabilització, etc.). Tanmateix, hem de ser conscients que encara avui en dia el riu Ter es gestiona a mercè de garantir l'aigua a gran part del país. L'Àrea Metropolitana barcelonina (més de sis milions de persones, indústria, turisme, etc.), pengen d'un fil anomenat "conducció del Pasteral" i, si aquest falla, no hi ha gaire alternativa. Si volem ser un país autònom i modern, hem de ser capaços de garantir el subministrament alternatiu i aquest passa, es vulgui o no, per una equació on el Ter no en sigui l'única font i, per tant, cal interconnectar conques fluvials, ni que sigui per disposar-ne en moments d'urgència. Una aigua que existeix. Una aigua que, ara mateix, està disponible a Catalunya. Estalviant-ne en alguns conreus de ponent o connectant-se per a moments crítics amb les terres de l'Ebre, es garantiria una solució definitiva per al conjunt del país. Això permetria, també, no haver de tenir els embassaments del Ter sempre elevats per garantir els "dipòsits plens". Cal valentia per prendre decisions que poden ser impopulars en algunes comarques, però que tard o d'hora seran imprescindibles si volem ser un país modern, eficaç i autònom. I és que després dels aiguats vindran les sequeres.